

KISÁZSIAI MŰVESZETEK

Bérczi Szaniszló, Budapest, 2010

KISÁZSIAI MŰVÉSZETEK Bérczi Szaniszló, Budapest, 2010

Euráziában Kisázsia az egyik olyan terület, ahol a műveltség rétegződések a legsokrétégűbbek. Ebből a rendkívül gazdag tartományból válogattuk össze a füzet rajzos anyagát, amely több mint 10 000 év időszakát íveli át. Vannak példák az építészetre, a szobrászatra és a festészetre is, de az iparművészeti elemek is megjelennek a lapokon.

Legkorábbi emlékünk Kisáziából egy 21. századi ásatás lelete. Göbekli Tepe kör alakú templomait a régészek mintegy 10 000 - 11 000 éves korúnak becsülik. Göbekli Tepe néhányszor tíz kilométer távolságra található a jobban ismert Tell Halaftól, ahol egy későbbi újkőkori települést tártak föl a régészek, még a 20. század első felében. Göbekli Tepe kör alakú templomaiban a kőoszlopok kétszeres embermagasságúak és a rajtuk lévő állatfigurákról feltételezik azt, hogy a csillagképek szimbólumai. A templomot tehát csillagászati és naptárkészítési célokra is alkothatták. Távoli rokonai e körtemplomoknak a máltai karéjos szentélyek, valamint a legjobban ismert kőoszlop kör Stonehenge-ben. De Stonehenge csak 5000 éves.

Második időugrásunk Catal Höyükbe visz vissza bennünket. Az itteni települést egymáshoz "ragasztott" házak alkotják, ahova csak a tetőn át lehet hazatérni. Egyes szobákat szentélyekké alakítottak, állatfejekkel és keselyűket ábrázoló festményekkel díszítettek. Az épületegyüttes kora már az újkőkori hajnalára esik, mintegy 8000 évvel ezelőttre. A falfestmények nemcsak az ősi mítosz eredetére mutatnak, ahol a keselyűk lecsipkedik a torony tetejére kített halottak húsát, hanem az épület formájában is ismert szerkezetet láthatunk: a délkelet kisázsiai és észak mezopotámiai zikkuratok egyik ősképét. Catal Höyük néhányszor tíz kilométer távolságra található Konyától, az Ikóniai Császárság egykori fővárosától, a szeldzsuk török kori törökség egyik fontos városától.

Catal Höyük egyik szépen festett kőkorsóján érdekes szimmetriával rendelkező mintázatot találunk. Ezekkel rokon szerkezetű falfestések a Kárpát-medencéből is ismertek. Sőt, hasonló jellegű szövegmintákat is leírt Kalicz Nándor Anyag istenek című könyvében.

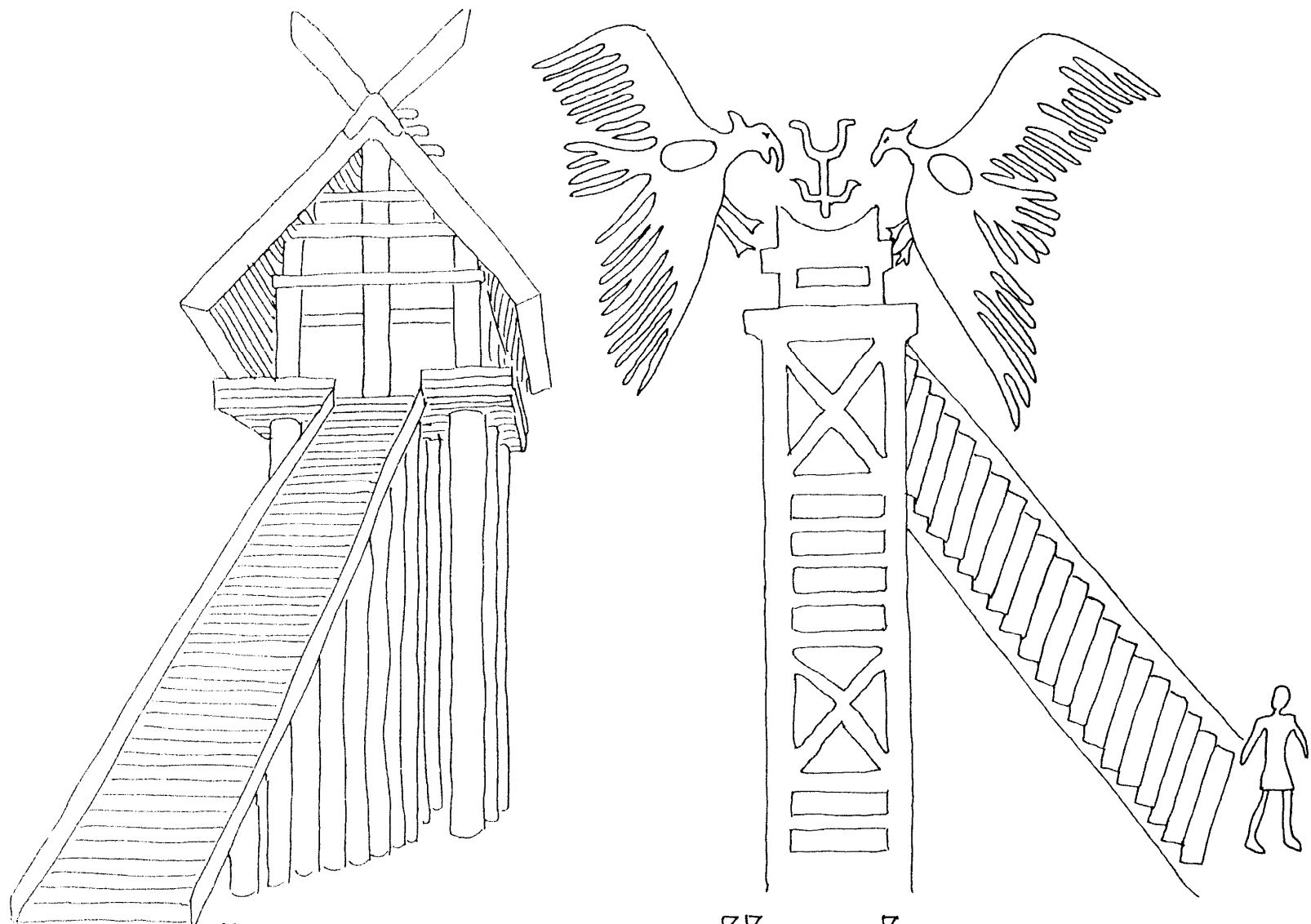
Nincsen 4000 éve, hogy a hettiták birodalma fokozatosan létrejött Kisázsia közepén. A hettiták a vas fölfedezésének egyik ősi társadalmát alkották. Királyságuk hódított és a korabeli Egyiptommal is háborúba keveredett. II. Ramzesz fáraó volt a megörökítettője Egyiptomban a nevezetes kádesi csatának, ahol már a harci szekerek használata is fontos műszaki vívmány volt.

Az ősi Trója kiásásával Schliemann megkezdte a homéroszi világ régészeti azonosítását Kisáziában. De a görög települések mindvégig főleg a tengerparti sávban épültek és a partok előtti szigeteken virágozott föl a matematika is. Emlékezzünk milétoszi Thalészre, és Anaximandroszra, valamint számoszsi Arisztarchoszra vagy Pythagoraszra. De e vidékről az ókori világ hét csodájának két építménye is eszünkbe jut: az ephezoszi Artemisz-templom és a halikarnasszoszi Mauzolosz síremlék, a Mauzóleum. Sőt, a hét csoda harmadik tagja is Kisázsia partjai előtt épült meg: a rhodoszi Kolosszus. Füzetünkben a Berlinbe telepített és ott újra megépített Pergamon Oltár részleteiből mutatunk be, Kisázsia görög korszakára emlékezve.

A kereszténység idején először az örmények tették államvallásukká az új tanítást, majd Róma is. Az örmény épületszobrászat egyik pompás darabjából idézünk itt: az aktamári faragásokból. Bizánc művészetét a Hagia Sophia és néhány mozaikja képviseli. Részben e korhoz kapcsolódik két másik díszítőművészeti matematikai alkotás bemutatása is, összetett síkszimmetriával.

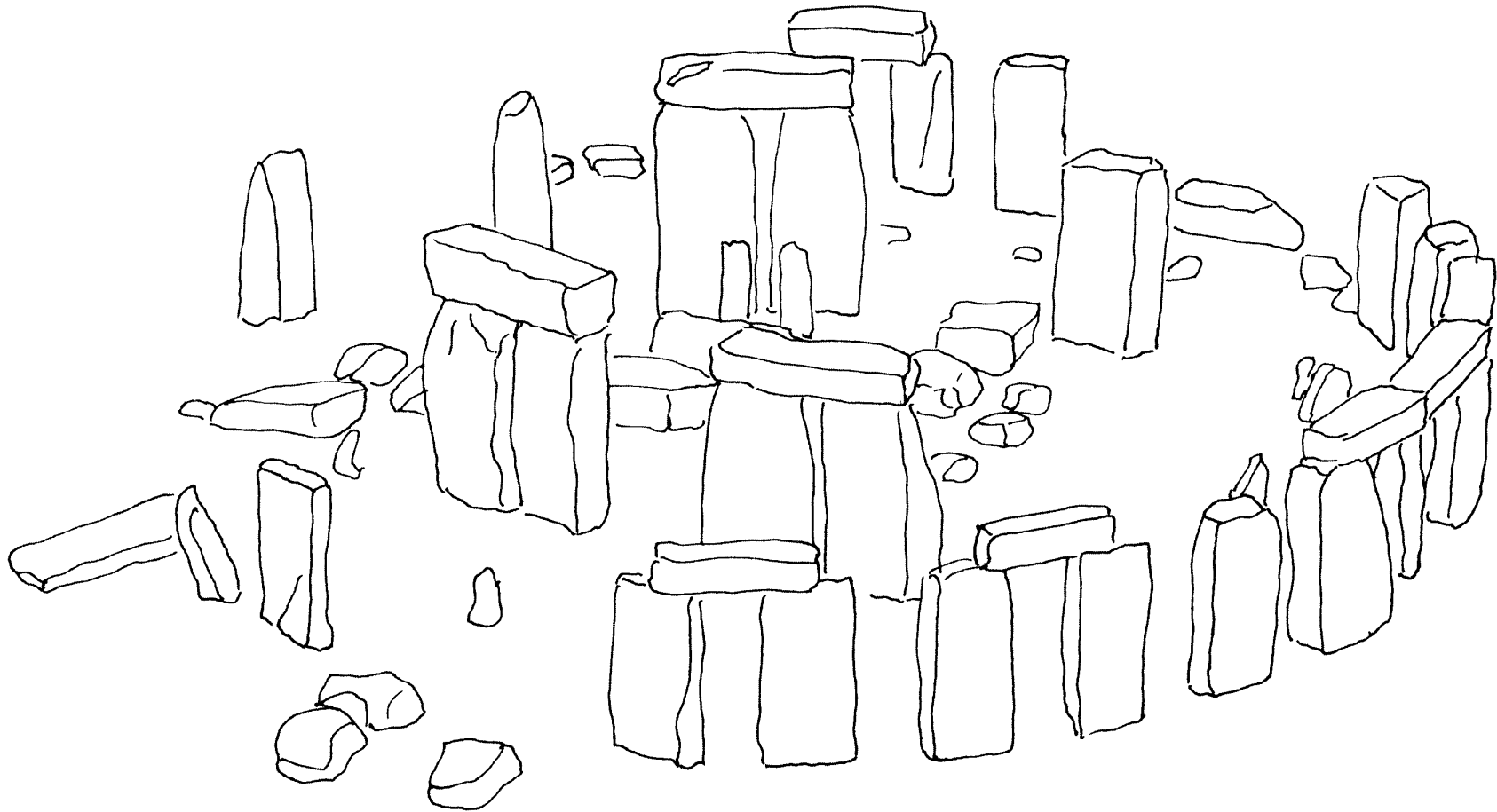
Előbb a szeldzsuk törökök, majd az oszmán törökök szerveztek államot Kisáziában. Az iszlám építészet két szép kígyófonatos kapuját mutatjuk be a török művészeti anyagból. Az egyik Konyában található, a Celaleddin Karatay szultán által építtetett medresze kapuja, a másik egy aleppói szentély díszkapujának részlete. Az épületnek ez a része rokonságban állhat a keresztény építészetben is gyakori fonatos kapukkal, amelyek a Nap égi útjára, az állatövi ívszakaszra utalhatnak. Ezt megerősíti az, hogy az ívszakaszok végén – fogatkozást jelző értelmű – sárkányokat találunk.

Kisázsia művészete kimeríthetetlen gazdagságú, ezért füzetünk csak kedvesnáló a régiségek megismeréséhez és egyéni földolgozásához. A rajzok kifestése azonban lélekben is közelebb visz a tájhoz, a régi emberekhez. Igazi lelki fölülülést is kívánunk füzetünk olvasóinak és kifestőinek.

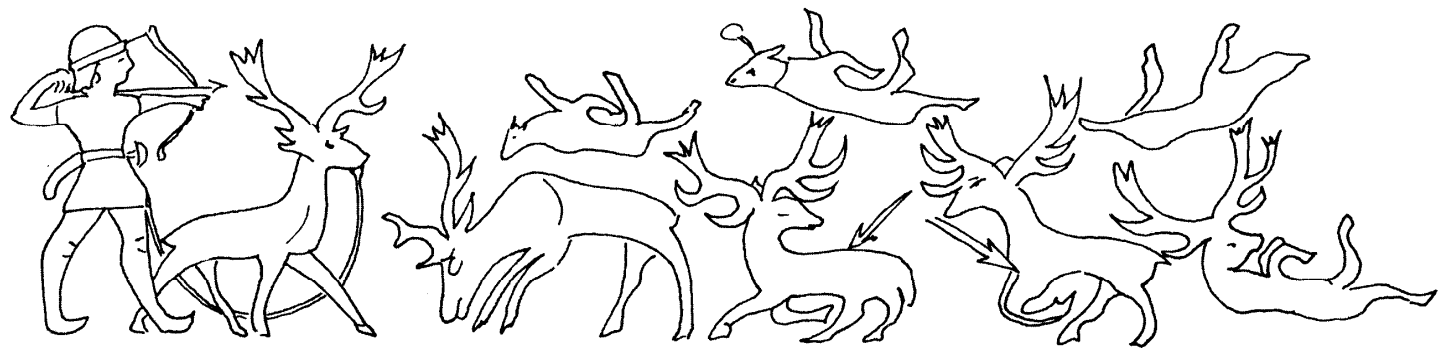
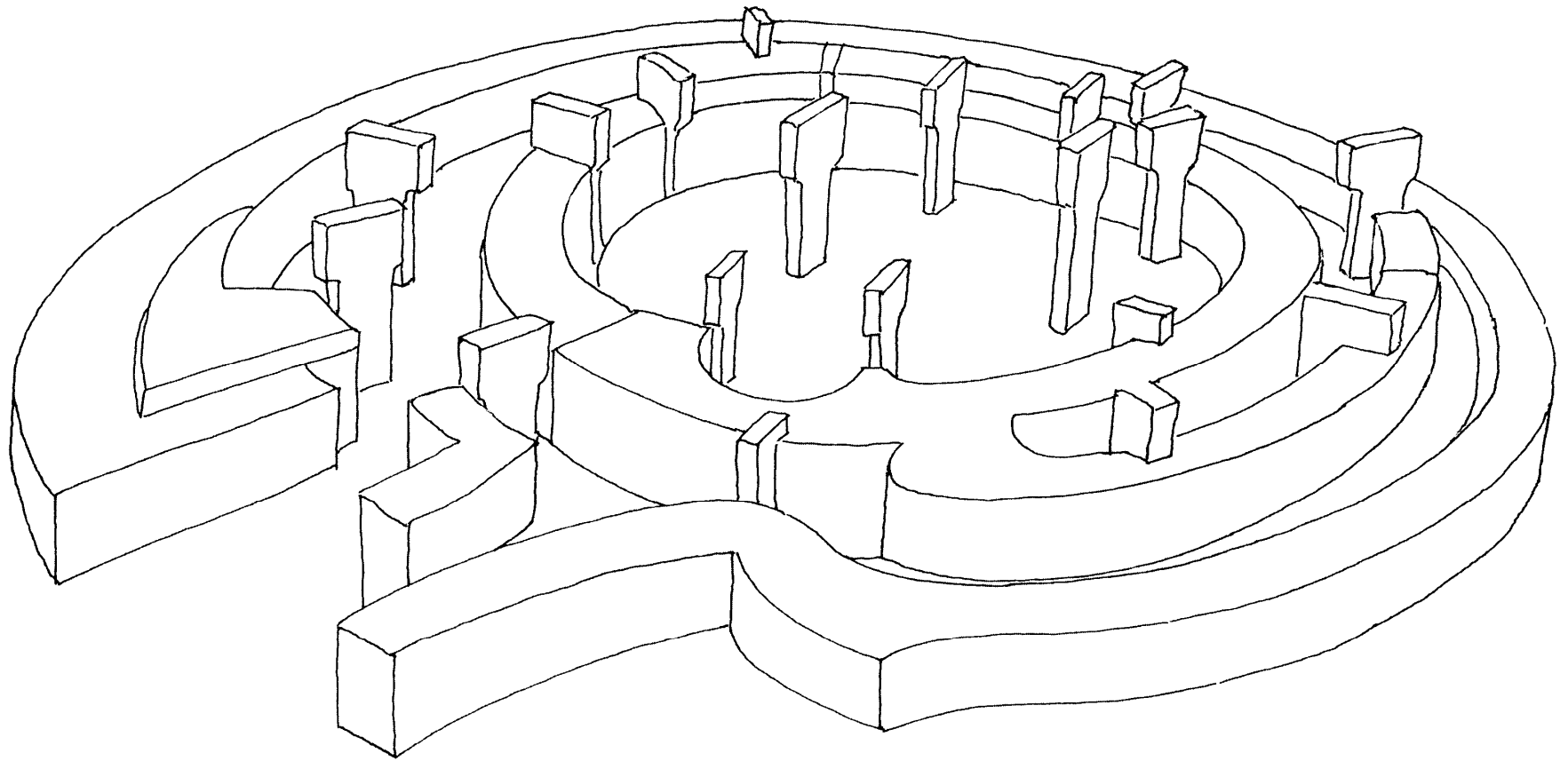

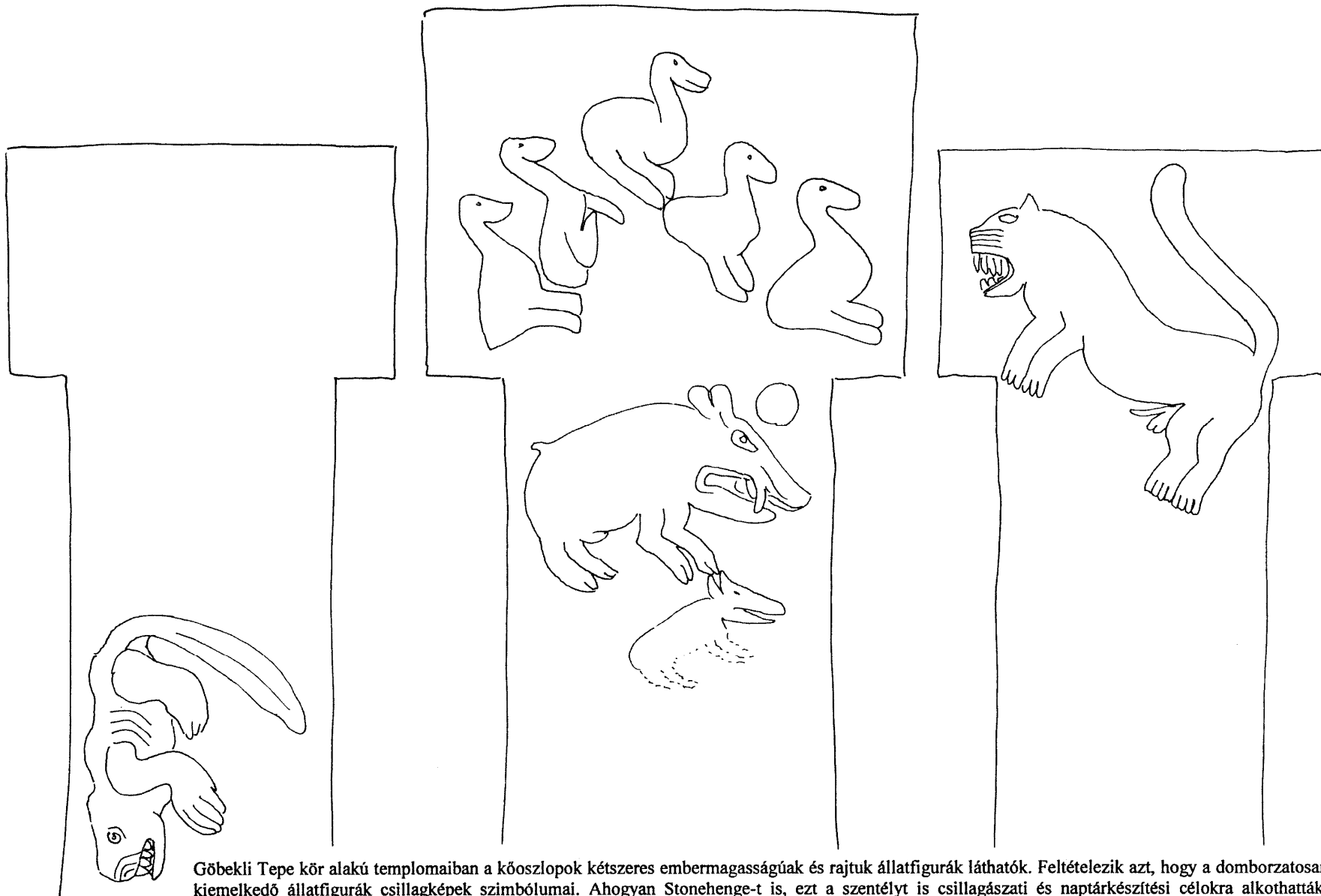
KISÁZSIAI MŰVÉSZETEK

Bérczi Szaniszló, Budapest, 2010

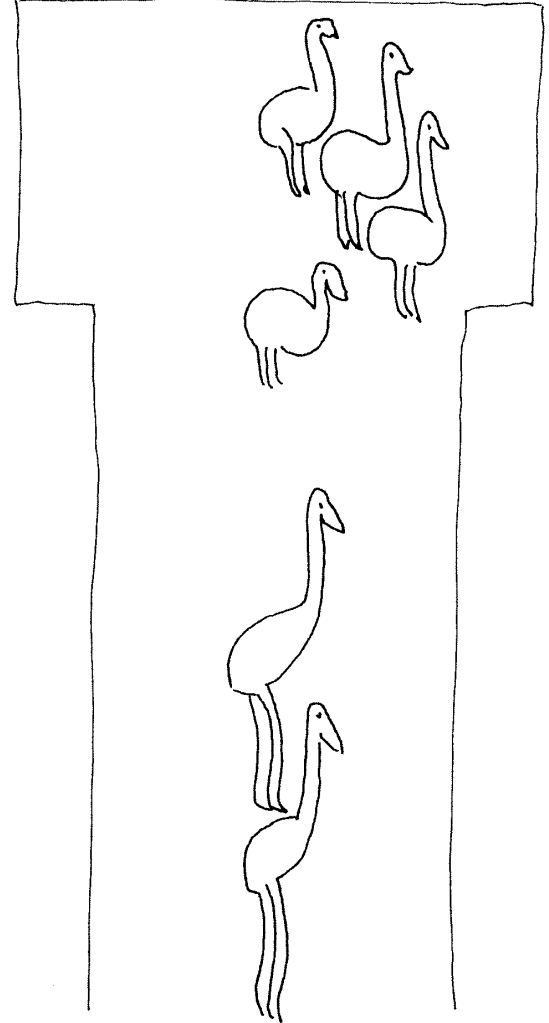
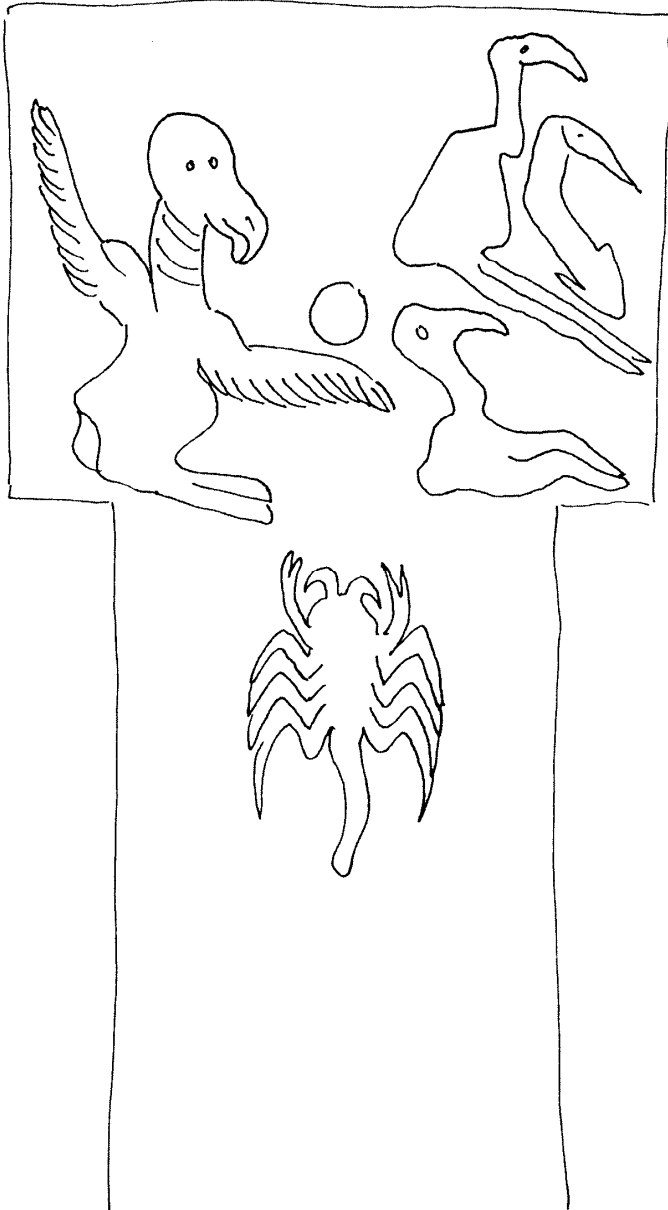
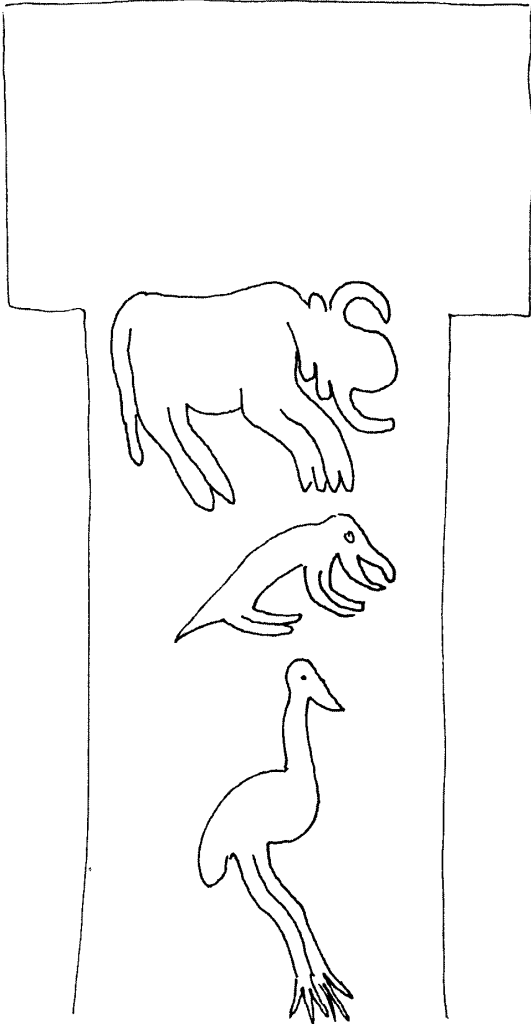

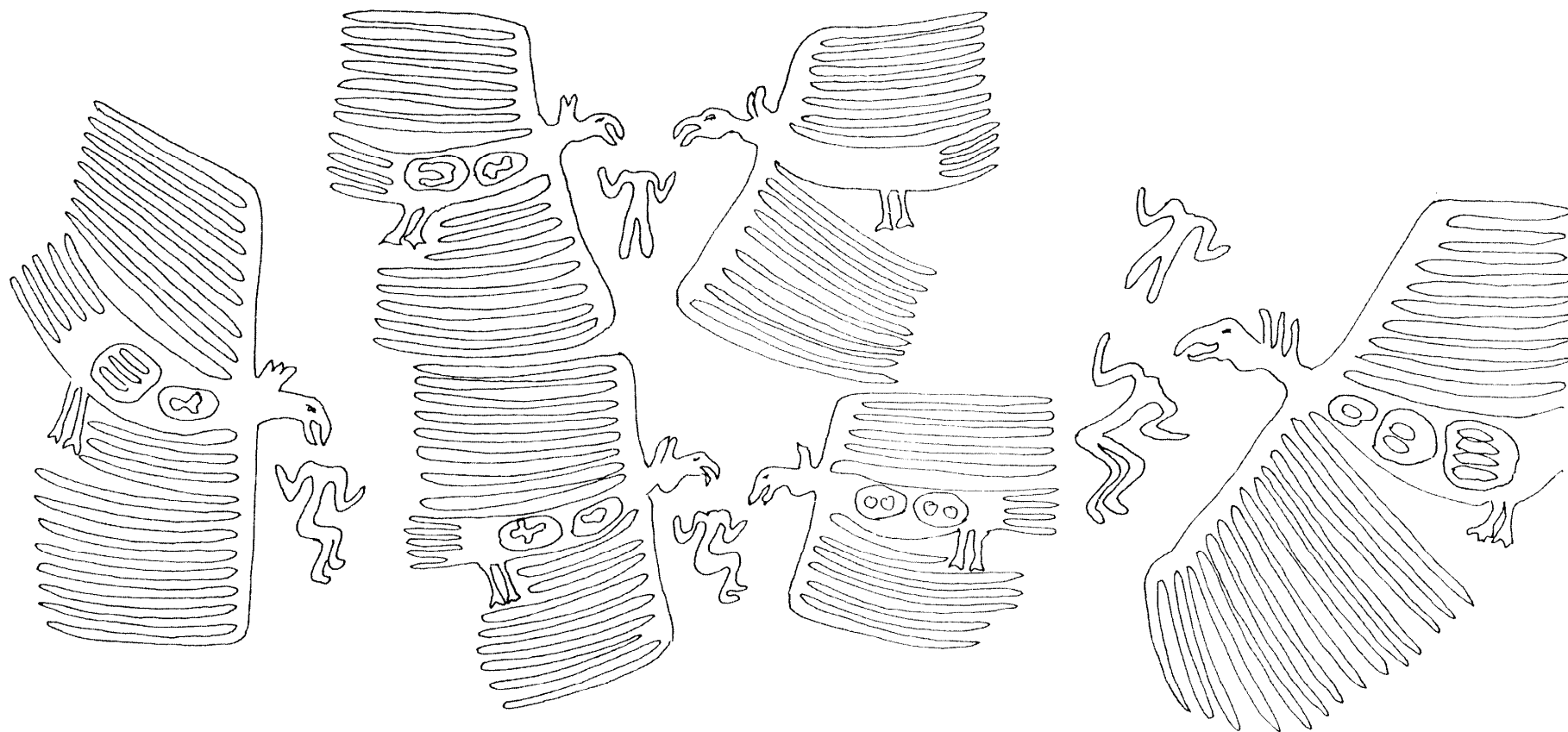
A középső kőkorszak kezdetére esik legkorábbi emlékünks Kisászsiából. Göbekli Tepe kör alakú templomait német régészek vezetésével a 21. század elején végzett ásatások tárták föl. Göbekli Tepe kör alakú templomait a régészek mintegy 10 000 - 11 000 éves korúnak becsülik. Göbekli Tepe néhány száz méter távolságra található a jobban ismert Tell Halafától, ahol egy későbbi újkőkori települést tárták föl a régészek, még a 20. század első felében. Távoli rokonai e körtemplomoknak a máltai karéjos szentélyek, valamint a legjobban ismert kőoszlop kör Stonehenge-ben. De Stonehenge kora csak mintegy 5000 év. Igaz, Stonehenge-ben ma már három hasonló szerkezetű körben fölállított oszlopokból álló építményt ismerünk. A 30 méter átmérőjű kőkör a legismertebb, de egy kisebb méretű rokona, a Bluestonehenge, valamint az egykori faoszlopok lyukait rejtő Woodhenge is a Salisbury melletti síkságon található.

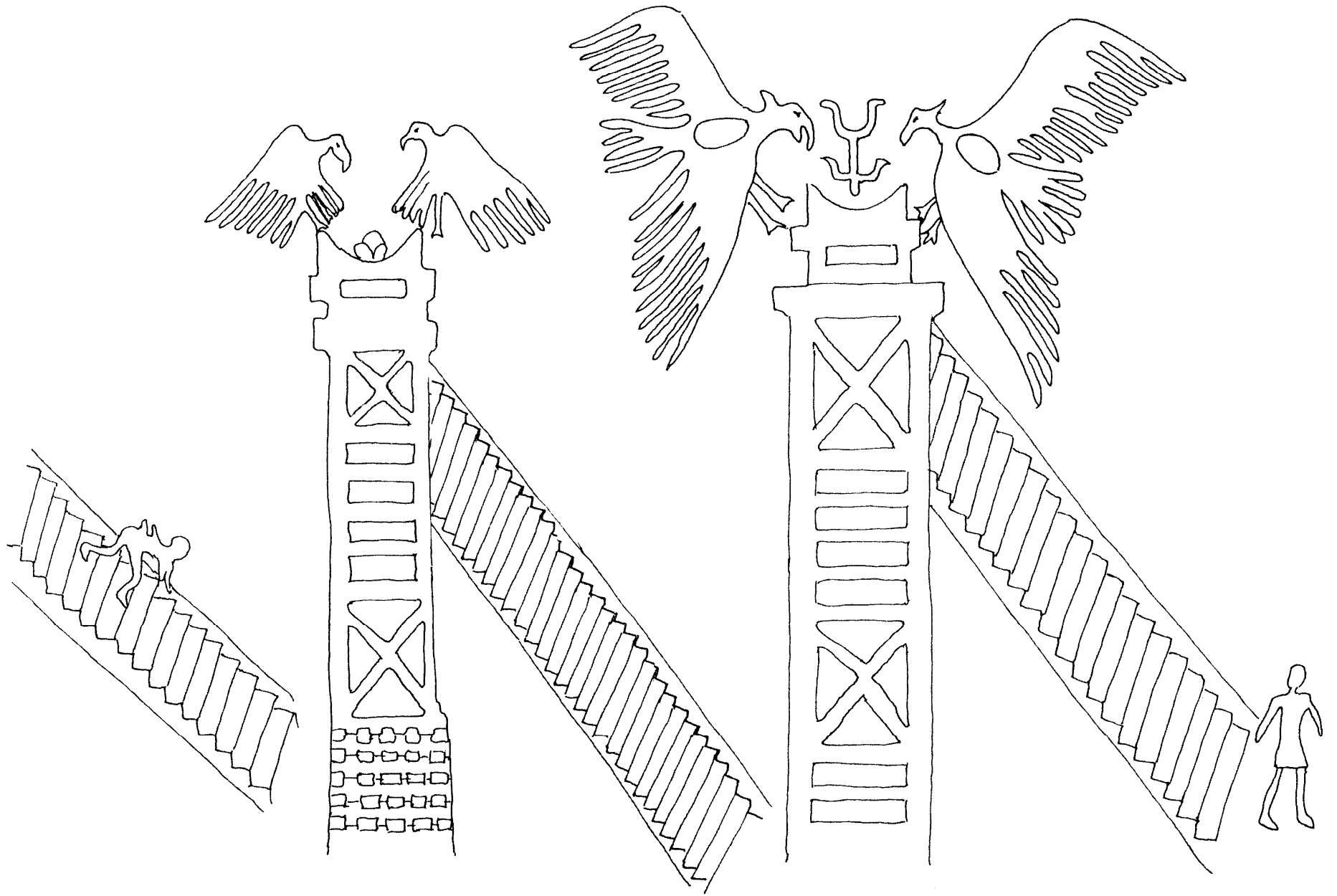

Göbekli Tepe kör alakú templomaiban a köoszlopok kétszeres embermagasságúak és rajtuk állatfigurák láthatók. Feltételezik azt, hogy a domborzatosan kiemelkedő állatfigurák csillagképek szimbólumai. Ahogyan Stonehenge-t is, ezt a szentélyt is csillagászati és naptárkészítési célokra alkothatták. Ismeretesek távoli rokonai is e körtemplom szerű építménynek Málta szigetéről. Itt karéjos szentélyek találhatók.

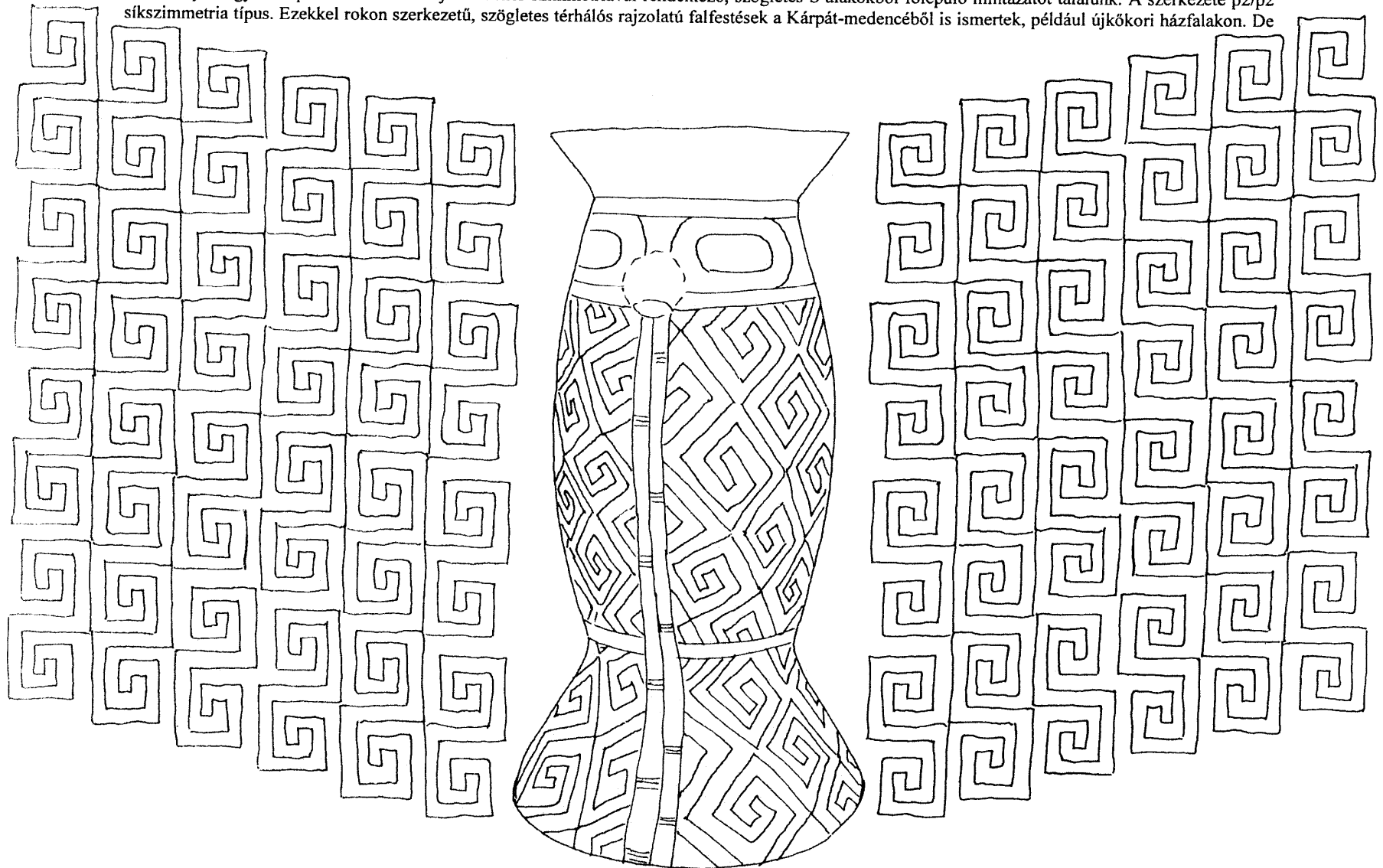

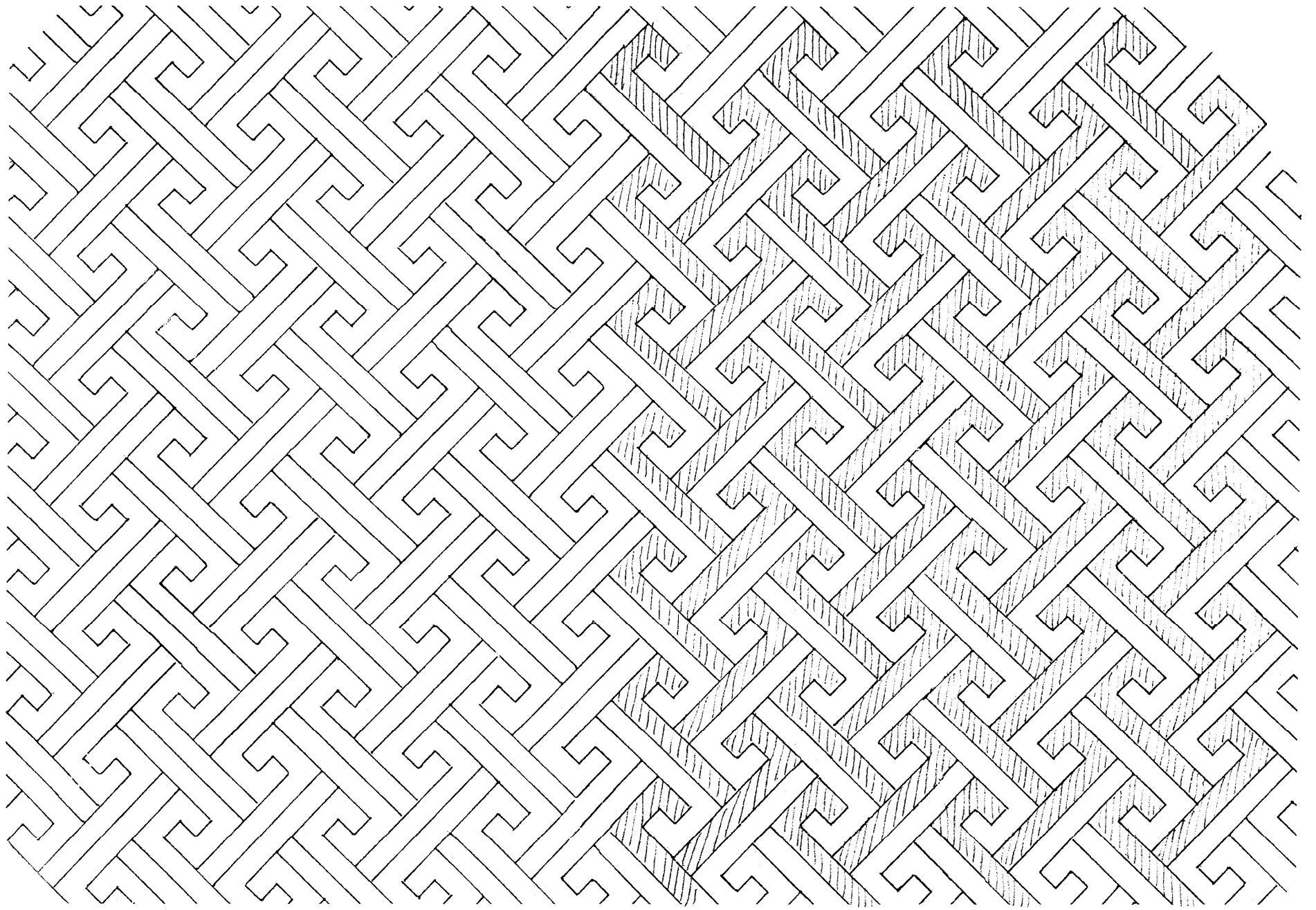
Catal Höyük az újkőkor elejére keltezett település. A régészeti fõltárások szerint mintegy 500 ember lakta. A települést egymáshoz "ragasztott" házak alkotják, melyekbe csak a tetõn át lehet hazatérni. Egyes szobákat szentélyekké alakították, állatfajokkal és keselyûket ábrázoló festményekkel díszítettek. Igen érdekesek egyes falfestmények a szentélynek nevezhetõ szobákban. Hatalmas keselyûk láthatók itt reptükben, és emberek, fej nélkül. Más festményeken a keselyû lecsipkedik a torony tetejére kített halottak húsát. Kisázsiaiban az egyik ismert halottkultusz elsõ ábrázolásait láthatjuk ezeken a festményeken, melyek valószínûleg egy õsi mítosz eredetére is rámutatnak, amely elterjedt az eurázsiai sztyeppén. Ez a madárruhás, tollakkal díszített ruhába öltözött sámán, aki elmegy a halottak lelkét õrzõ másik világba révüléssel. A lépcsõn föl-le haladó emberek figyelik a madarak tevékenységét, ahogy a keselyû lecsipkedik a torony tetejére kített halottak húsát. Az épület formájában is ismert szerkezetre ismerünk. A toronyépület a tetejére vivõ lépcsõvel a délkelet kisázsiai és észak mezopotámiai zikkuratok egyik õsképét mutatja. Japánban Izumo szentélye is ilyen szerkezetû (Kelet-ázsiai mûvészet címû füzetünkben).

Catal Höyük egyik szépen festett kőkorsóján érdekes szimetriával rendelkező, szögletes S alakokból fölépülő mintázatot találunk. A szerkezete p2/p2 síkszimmetria típus. Ezekkel rokon szerkezetű, szögletes térhálós rajzolatú falfestések a Kárpát-medencéből is ismertek, például újkőkori házfalakon. De

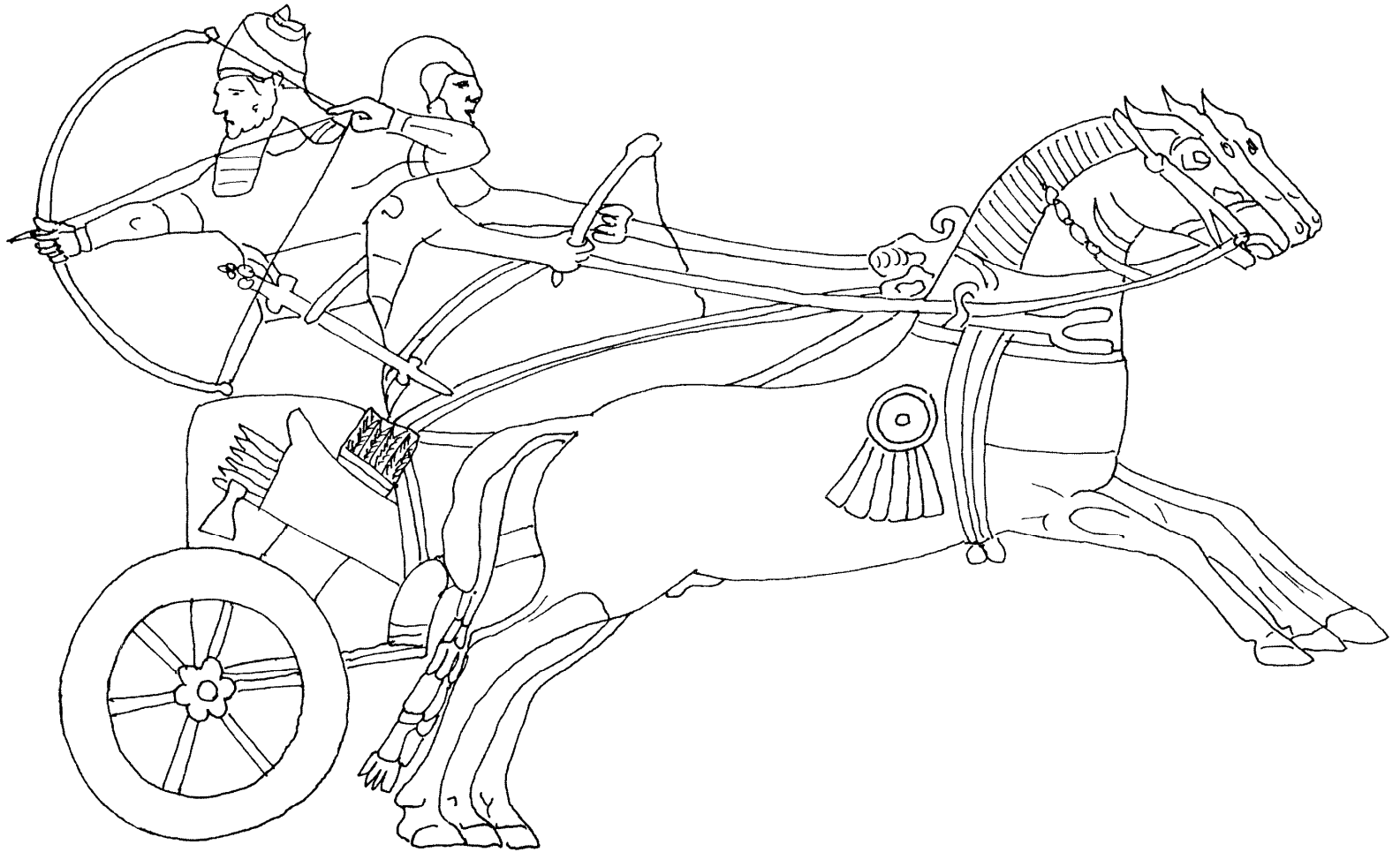

leggyakrabban szövésmintázatokon fordulnak elő, mint például a jobb oldalon látható szövésmintázat is a Tiszai műveltségben. Számos hasonló jellegű szövésmintát említ Kalicz Nándor *Anyag istenek és László Gyula Vértesszőlőstől Pustaszereg* című könyvében. (A jobb oldali mintázat a növényi jellegű színes „oszlopokkal” megfestve pgg/pg szerkezetű.)

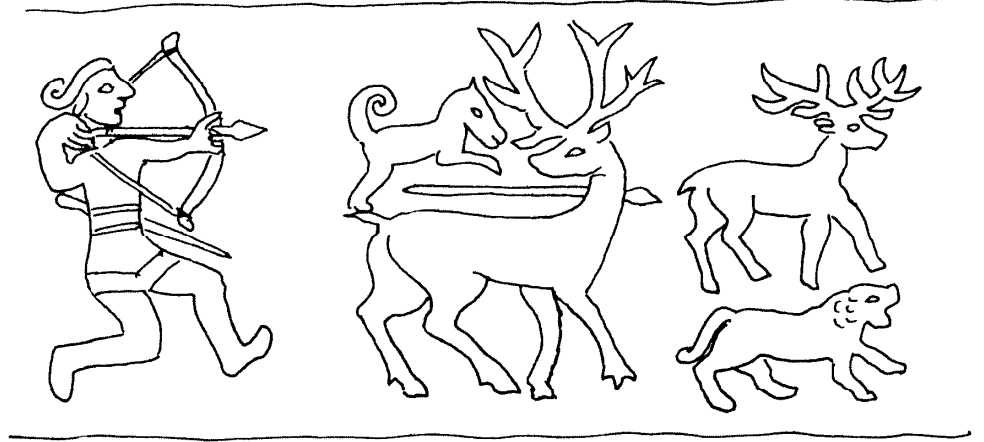

Nincsen 4000 éve, hogy a hettiták birodalma fokozatosan létrejött Kisázsia közepén. A hettiták a vas fölfedezésének egyik ősi társadalmát alkották. Királyságuk hódított és a korabeli Egyiptommal is háborúba keveredett. II. Ramzesz fáraó volt a megőrkítettője Egyiptomban a nevezetes kádesi csatának, ahol már a harci szekerek használata is fontos műszaki vívmány volt. A kádesi csatát követően rögzítették az első, írásban (kővéseten) fennmaradt nemzetközi egyezményt a hettiták és az egyiptomiak között.

A hettita művészetben gyakran megtalálhatók a szárnyas istenek és a szárnyas napkorong ábrázolások. A szárnyas napkoronggal később is gyakran találkozunk az egyiptomi, az urartui, az asszír-babiloni és az iráni művészetben. A madáremberrel összekapcsolt kőfaragási alak arra is utal, hogy a szárnyas alaknak és a szibériai tollruhába öltözött sámánoknak kapcsolata lehet egymással és az ősi kisázsiai mítoszokkal.

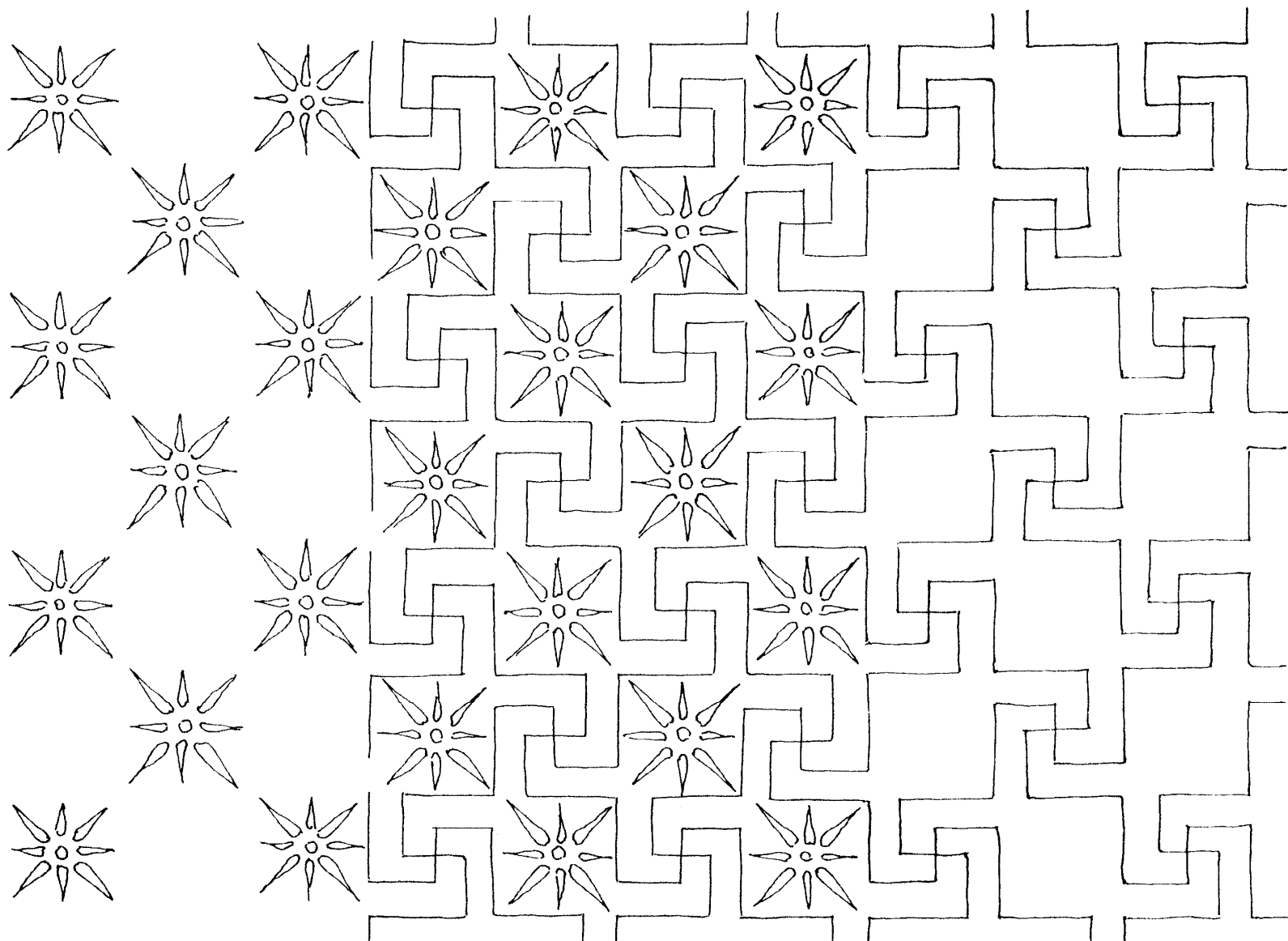

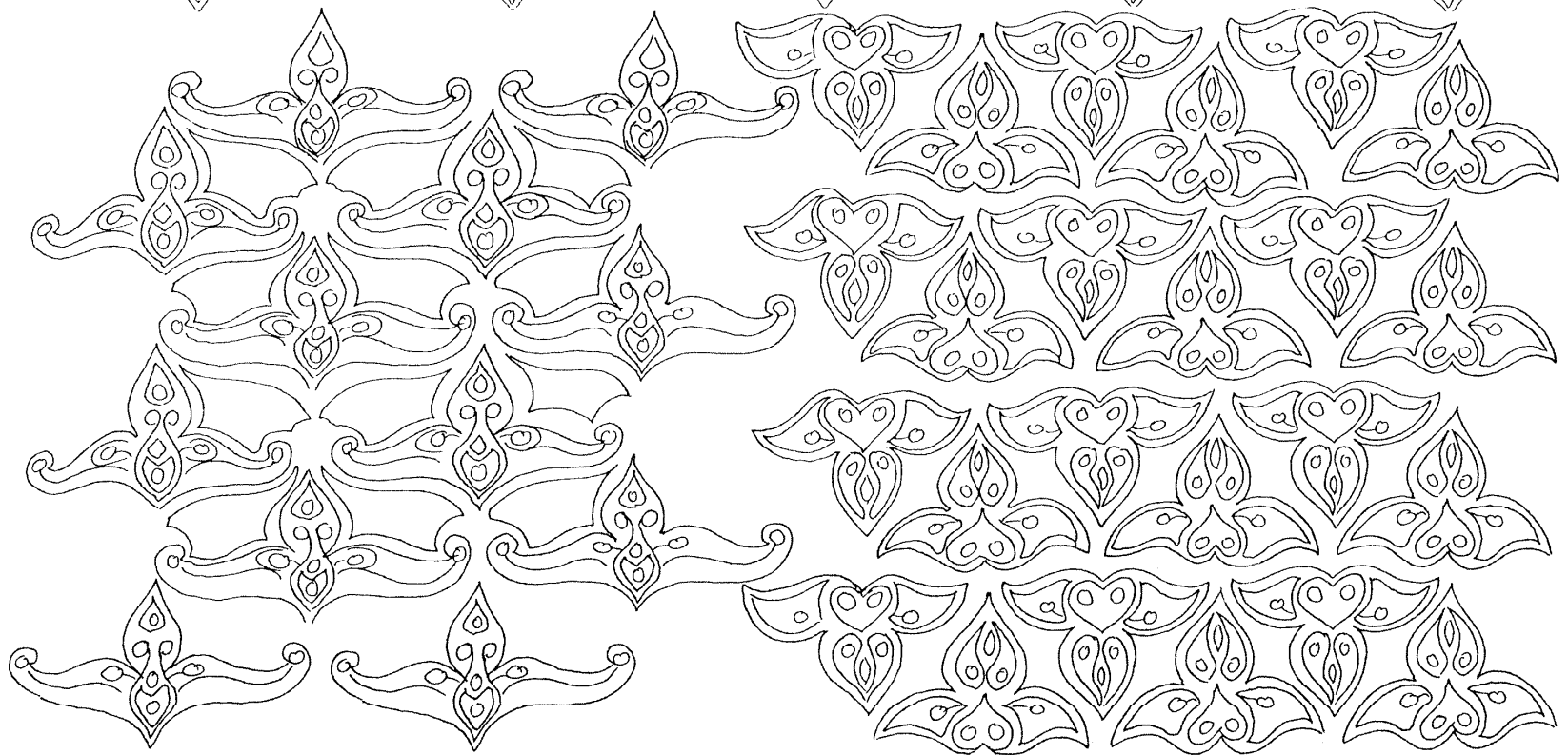
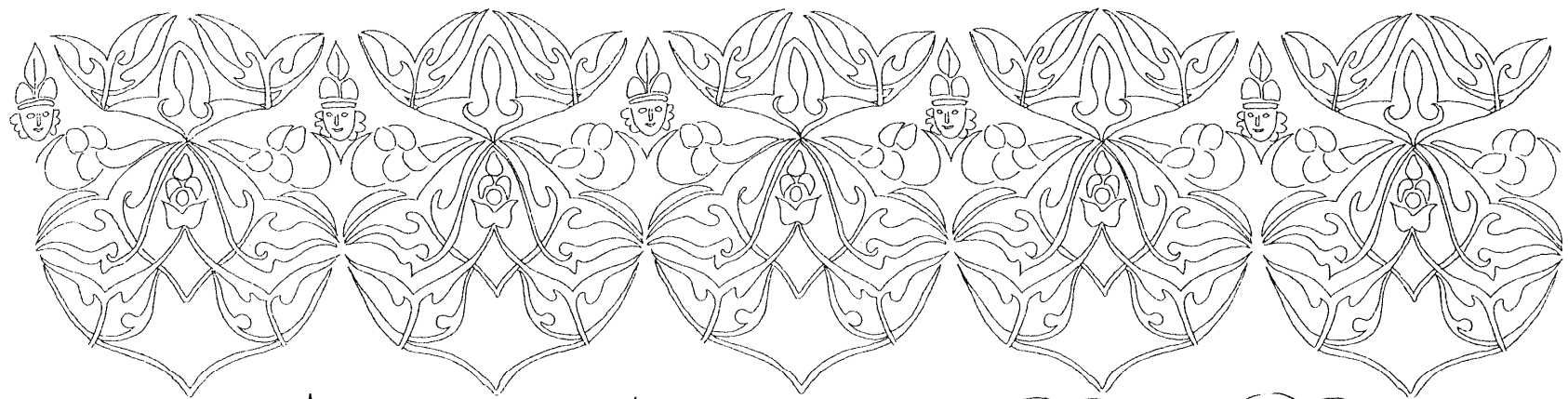
Az ősi Trója kiásásával Schliemann megkezdte a homéroszi világ régészeti azonosítását Kisázsiában. De a görög települések mindvégig főleg a tengerparti sávban épültek és a partok előtti szigeteken virágzott föl a matematika is. Emlékezzünk milétoszi Thalészre, és Anaximandroszra, valamint számoszi Arisztarchoszra vagy Pythagoraszra.

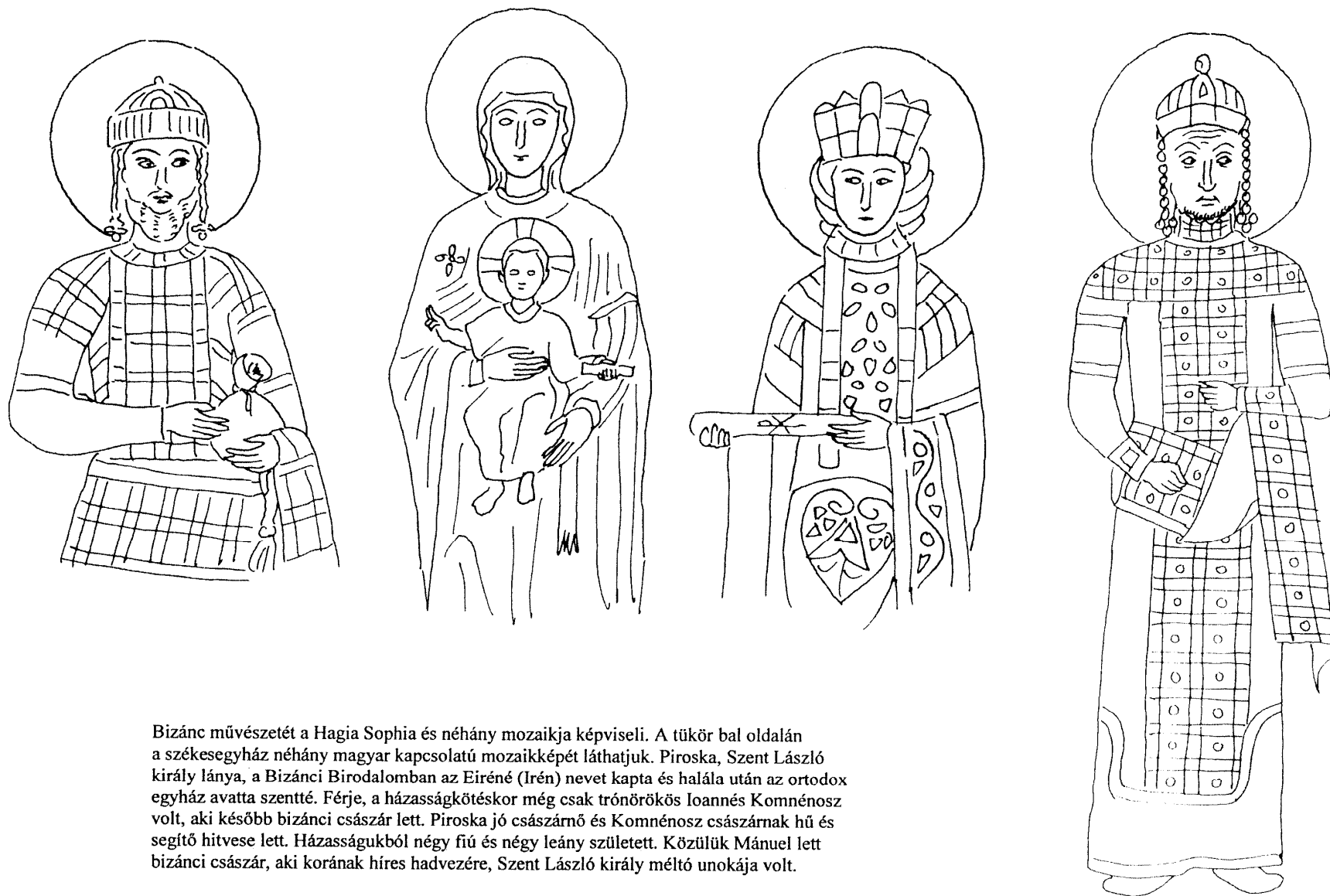

De e vidékről az ókori világ hét csodájának két építménye is eszünkbe jut: az ephezoszi Artemisz-templom és a halikarnasszoszi Mauzolosz síremlék, a Mauzóleum. Sőt, a hét csoda harmadik tagja is Kisázsia partjai előtt épült meg: a rhodoszi Kolosszus. Füzetünkben a Berlinbe telepített és ott újra megépített Pergamon Oltár részleteiből mutatunk be, Kisázsia görög korszakára emlékeztetve.

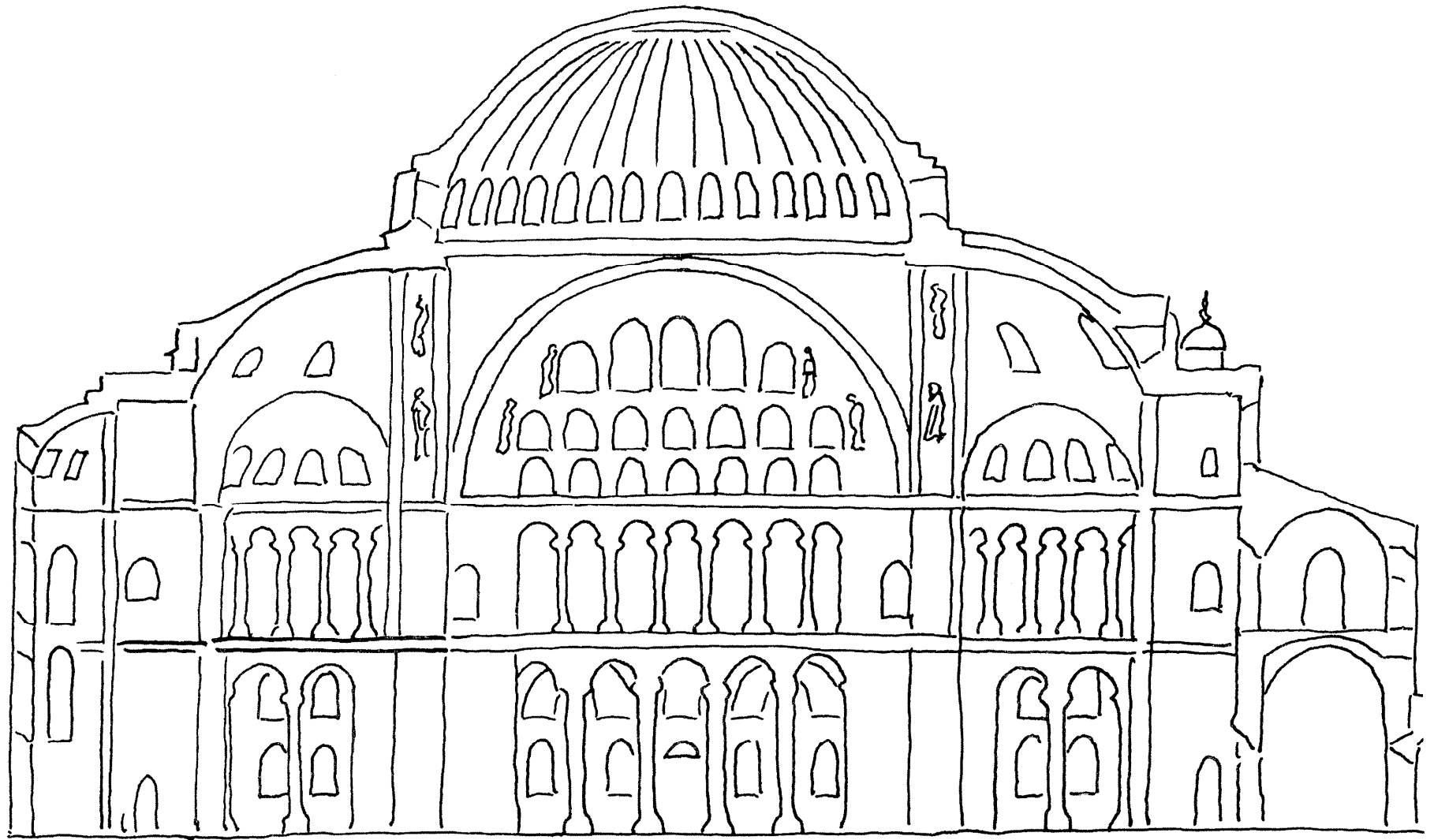

Két újabb díszítőművészeti matematikai alkotást is bemutatunk. A baloldalon lévő, Klezomenaiban talált alkotás azért különös, mert $p4m/p4g$ típusú, összetett síkszimmetriával rendelkezik. A jobboldalon látható három örmény-bibliai díszítőminta pm , cm illetve pmg típusú szimmetriával rendelkezik.

Bizánc művészetét a Hagia Sophia és néhány mozaikja képviseli. A tükör bal oldalán a székesegyház néhány magyar kapcsolatú mozaikképét láthatjuk. Piroska, Szent László király lánya, a Bizánci Birodalomban az Eiréné (Irén) nevet kapta és halála után az ortodox egyház avatta szentté. Férje, a házasságkötéskor még csak trónörökös Ioannés Komnénosz volt, aki később bizánci császár lett. Piroska jó császárnő és Komnénosz császárnak hű és segítő hitvese lett. Házasságukból négy fiú és négy leány született. Közülük Mánuel lett bizánci császár, aki korának híres hadvezére, Szent László király méltó unokája volt.

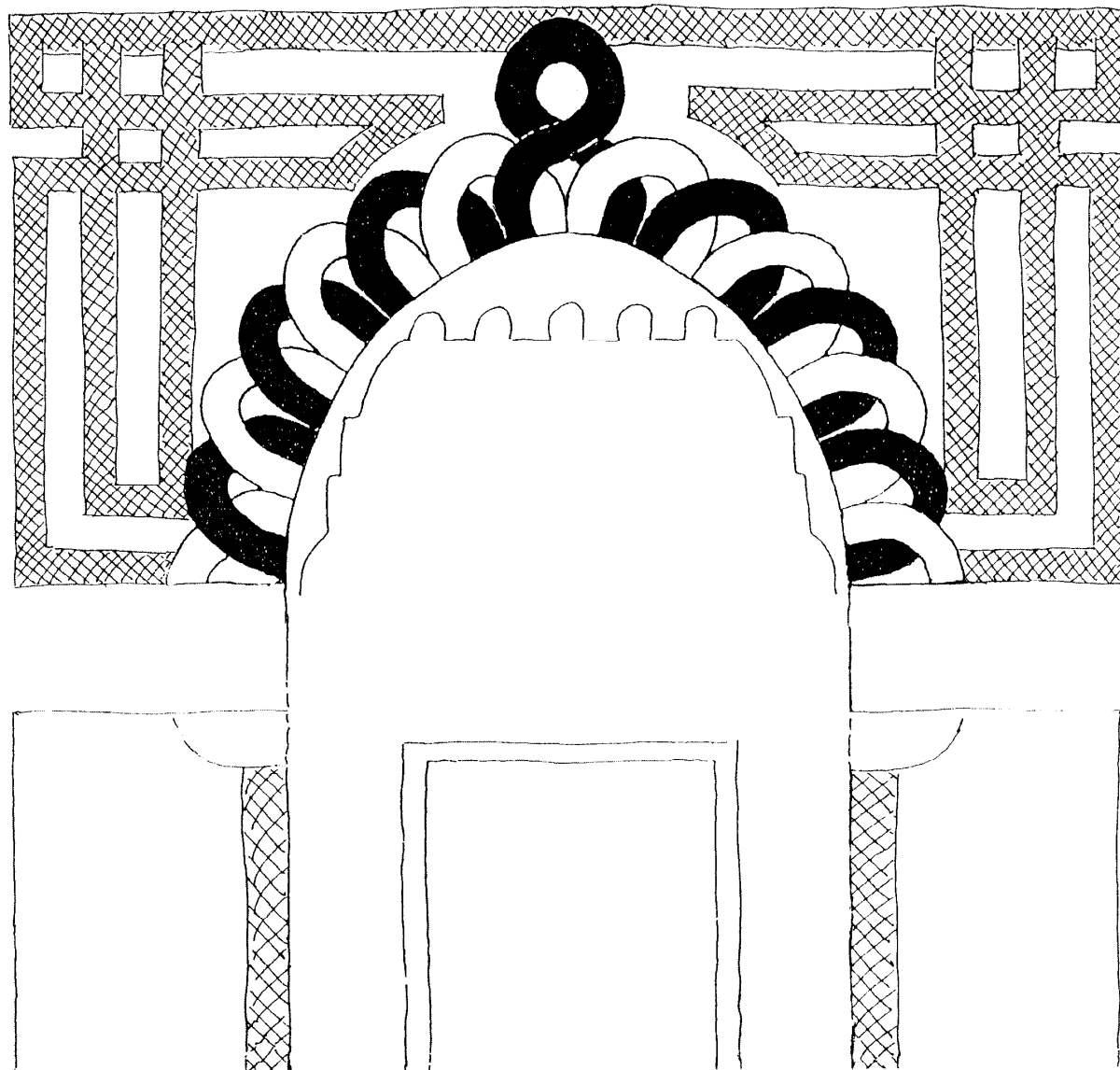

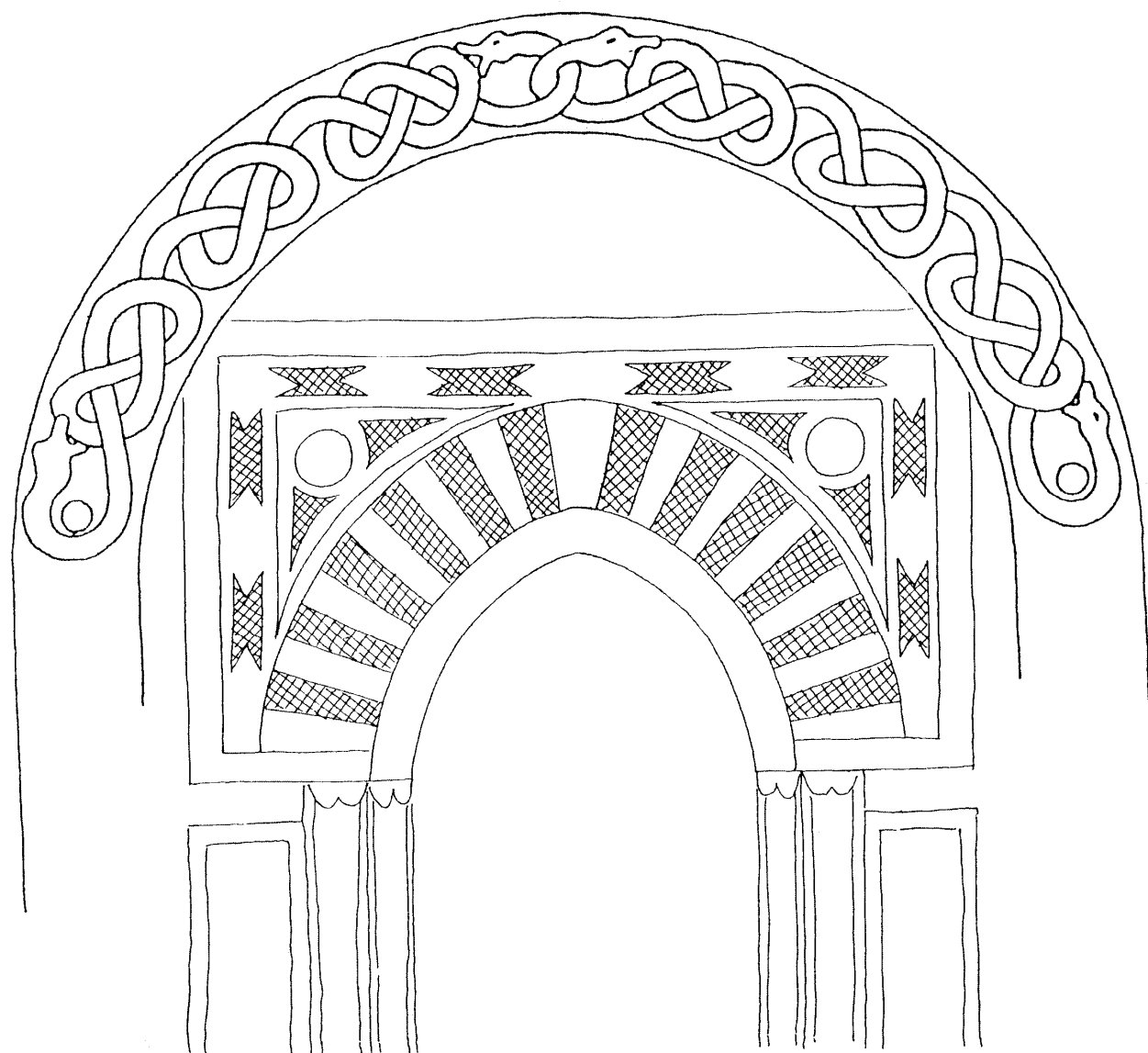
A kereszténységet először az örmények tették államvallásukká. Az örmény épületszobrászat egyik pompás alkotása az 915 és 922 között épült aktamári templom. Építészte egy Manuel nevű szobrász, festő és építész volt. Az aktamári templom a Van tó egy kis szigetén áll. Külső falának nagyméretű kőfaragásain az Ószövetségből vett jelenetek keverednek mezopotámiai és szkíta szimbólumokkal, valamint az Újszövetség jeleneteivel.

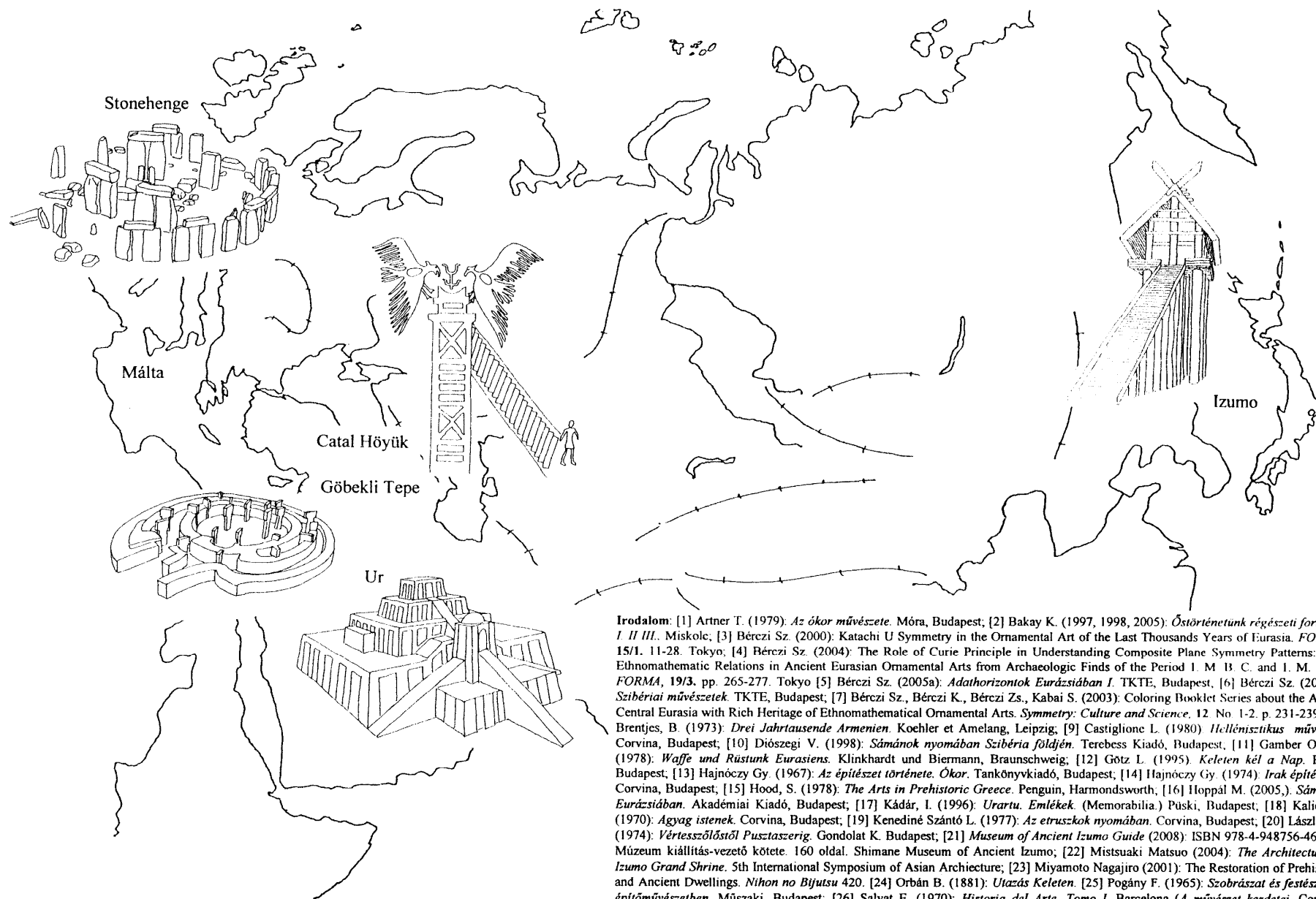
Az aktamári faragásokból a tükör bal oldalán három páncélos lovas mutatunk be. Az első lovas Szent Tódor, a másik két lovas neve kevésbé ismert nálunk. A szemközi oldalon Szűz Máriát, az ősi istenanyát láthatjuk a kisdéddel. A Madonnától jobbra és balra is a sztyeppei állatművészet figurái, ősi jelképek elevenednek meg. Az aktamár templom csodálatosan szép együttese a világörökség része.

Előbb a szeldzsuk törökök, majd az oszmán törökök szerveztek államot Kisásziában. Az iszlám építészet két szép kígyófonatos kapuját mutatjuk be a török művészeti anyagból. Az egyik kígyófonat Konyában található, a Celaleddin Karatay szultán által építtetett medresze kapuján. Érdekessége, hogy a fekete és fehér félkörívek váltakoznak rajta. A szerző sejtése az, hogy a 13-as ívfonat az iszlámban használt 13 hónapos holdnaptárral lehet kapcsolatban.

A másik kígyófonatos kapudísz egy aleppói szentély díszkapujának részletén láthatjuk. Az épületnek ez a része rokonságban állhat a keresztény építészetben is gyakori fonatos kapukkal, amelyek a Nap égi útjára, az állatövi ívszakaszra utalhatnak. Ezt a feltételezést megerősítheti az a megfigyelés is, hogy az ívszakaszok végén – folytatkozást jelző értelmű – sárkányokat találunk. Alattuk Hasszán szultán kairói medreszjében a mihrab szintén „naptárdíszesen” tagolt.

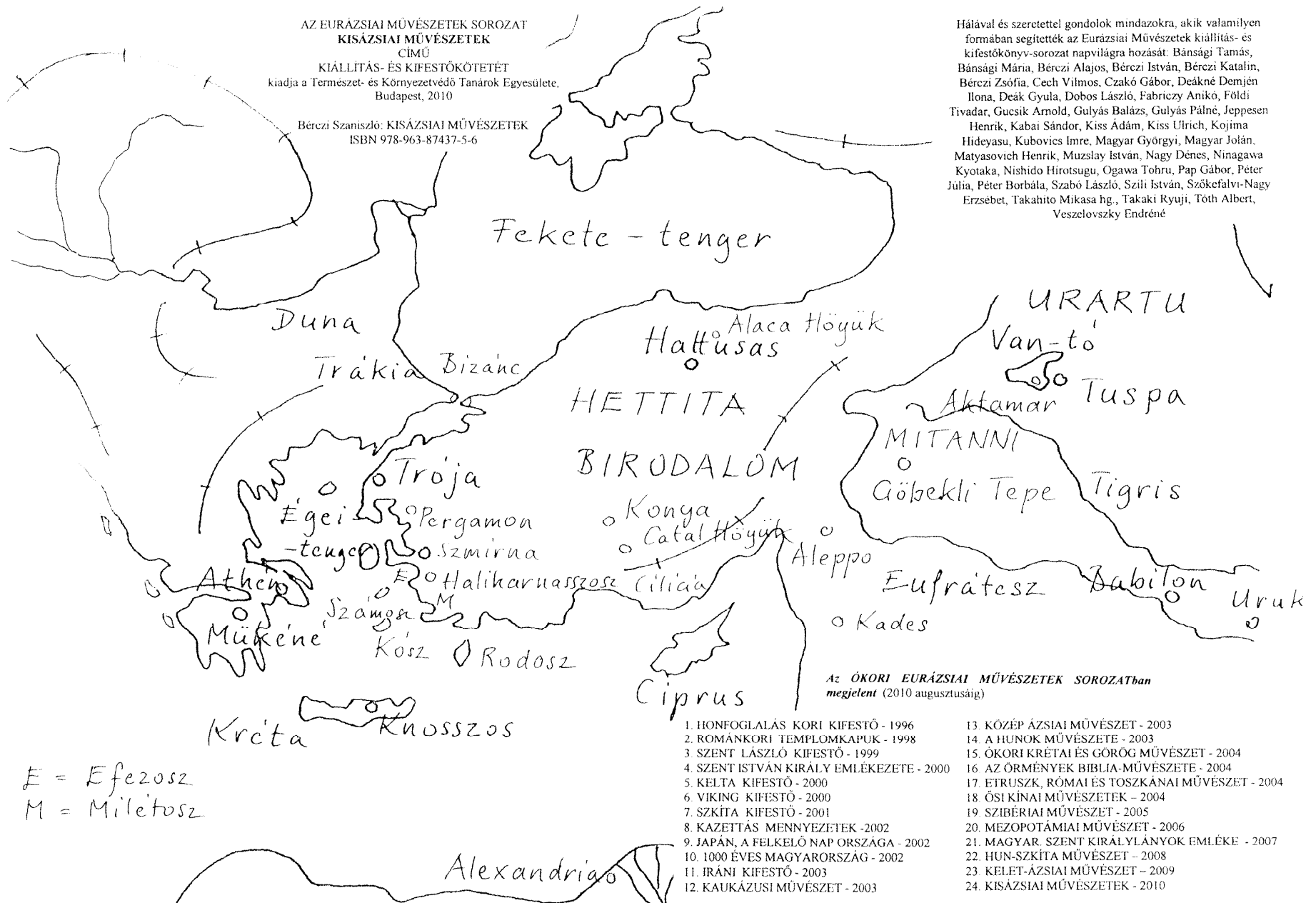

Irodalom: [1] Artner T. (1979): *Az ókor művészete*. Móra, Budapest; [2] Bakay K. (1997, 1998, 2005): *Őstörténetünk régészeti forrásai. I. II III.* Miskolc; [3] Bérczi Sz. (2000): Katachi U Symmetry in the Ornamental Art of the Last Thousands Years of Eurasia. *FORMA*, 15/1. 11-28. Tokyo; [4] Bérczi Sz. (2004): The Role of Curie Principle in Understanding Composite Plane Symmetry Patterns: New Ethnomathematic Relations in Ancient Eurasian Ornamental Arts from Archaeologic Finds of the Period I. M. B. C. and I. M. A. D. *FORMA*, 19/3. pp. 265-277. Tokyo [5] Bérczi Sz. (2005a): *Adathorizontok Euráziában I.* TKTE, Budapest; [6] Bérczi Sz. (2005b): *Szibériai művészetek*. TKTE, Budapest; [7] Bérczi Sz., Bérczi K., Bérczi Zs., Kabai S. (2003): Coloring Booklet Series about the Arts of Central Eurasia with Rich Heritage of Ethnomathematical Ornamental Arts. *Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 231-239; [8] Brentjcs, B. (1973): *Drei Jahrtausende Armenien*. Koehler et Amelang, Leipzig; [9] Castiglione L. (1980) *Hellénisztikus művészet*. Corvina, Budapest; [10] Diószegi V. (1998): *Sámánok nyomában Szibéria földjén*. Terebess Kiadó, Budapest; [11] Gamber O. von (1978): *Waffe und Rüstung Eurasiens*. Klinkhardt und Biermann, Braunschweig; [12] Götz L. (1995) *Keleten két a Nap*. Püski, Budapest; [13] Hajnóczy Gy. (1967): *Az építészettörténete. Ókor*. Tankönyvkiadó, Budapest; [14] Hajnóczy Gy. (1974): *Irak építészete*. Corvina, Budapest; [15] Hood, S. (1978): *The Arts in Prehistoric Greece*. Penguin, Harmondsworth; [16] Hoppál M. (2005): *Sámánok Euráziában*. Akadémiai Kiadó, Budapest; [17] Kádár, I. (1996): *Urartu. Emlékek*. (Memorabilia.) Püski, Budapest; [18] Kalicz N. (1970): *Agyag istenek*. Corvina, Budapest; [19] Kenediné Szántó L. (1977): *Az etruszkok nyomában*. Corvina, Budapest; [20] László Gy. (1974): *Vértesszőlőstől Pustaszerig*. Gondolat K. Budapest; [21] *Museum of Ancient Izumo Guide* (2008): ISBN 978-4-948756-46-5. A Múzeum kiállítás-vezető kötet. 160 oldal. Shimane Museum of Ancient Izumo; [22] Mitsuaki Matsuo (2004): *The Architecture of Izumo Grand Shrine*. 5th International Symposium of Asian Architecture; [23] Miyamoto Nagajiro (2001): The Restoration of Prehistoric and Ancient Dwellings. *Nihon no Bijutsu* 420. [24] Orbán B. (1881): *Utazás Keleten*. [25] Pogány F. (1965): *Szobrászat és festészet az építőművészetben*. Műszaki, Budapest; [26] Salvat E. (1970): *Historia del Arte. Tomo I. Barcelona (A művészet kezdetei)*, Corvina, Budapest, 1990.; [27] Warren, P. (1989): *Az égei civilizációk*. Helikon, Budapest; [28] Olvasmányok a Világhálóról.

AZ EURÁZSIAI MŰVÉSZETEK SOROZAT
KISÁZSIAI MŰVÉSZETEK
CIMŰ
KIÁLLÍTÁS- ÉS KIFEJŐTŐTETÉT
kiadja a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete,
Budapest, 2010

Bérczi Szaniszló: KISÁZSIAI MŰVÉSZETEK
ISBN 978-963-87437-5-6

Hálával és szeretettel gondolok mindazokra, akik valamilyen formában segítettek az Eurázsiai Művészetek kiállítás- és kifestőkönyv-sorozat napvilágra hozását: Bánsági Tamás, Bánsági Mária, Bérczi Alajos, Bérczi István, Bérczi Katalin, Bérczi Zsófia, Cseh Vilmos, Czákó Gábor, Deákné Demjén Ilona, Deák Gyula, Dobos László, Fabriczy Anikó, Földi Tivadar, Gucsik Arnold, Gulyás Balázs, Gulyás Pálné, Jeppesen Henrik, Kabai Sándor, Kiss Ádám, Kiss Ulrich, Kojima Hideyasu, Kubovics Imre, Magyar Györgyi, Magyar Jolán, Matyasovich Henrik, Muzslay István, Nagy Dénes, Ninagawa Kyotaka, Nishido Hirotsugu, Ogawa Tohru, Pap Gábor, Péter Julia, Péter Borbála, Szabó László, Szili István, Szókefalvi-Nagy Erzsébet, Takahito Mikasa hg., Takaki Kyuji, Tóth Albert, Veszelszky Endréné

E = Efezosz
M = Milétosz

- Az ÓKORI EURÁZSIAI MŰVÉSZETEK SOROZATban
megjelent (2010 augusztusáig)
1. HONFOGLALÁS KORI KIFEJŐTŐ - 1996
 2. ROMÁNKORI TEMPLOMKAPUK - 1998
 3. SZENT LÁSZLÓ KIFEJŐTŐ - 1999
 4. SZENT ISTVÁN KIRÁLY EMLÉKEZETE - 2000
 5. KELTA KIFEJŐTŐ - 2000
 6. VIKING KIFEJŐTŐ - 2000
 7. SZKITA KIFEJŐTŐ - 2001
 8. KAZETTÁS MENNYEZETEK - 2002
 9. JAPÁN, A FELKELŐ NAP ORSZÁGA - 2002
 10. 1000 ÉVES MAGYARORSZÁG - 2002
 11. IRÁNI KIFEJŐTŐ - 2003
 12. KAUKÁZSIAI MŰVÉSZET - 2003
 13. KÖZÉP ÁZSIAI MŰVÉSZET - 2003
 14. A HUNOK MŰVÉSZETE - 2003
 15. ÓKORI KRÉTAI ÉS GÓRÓG MŰVÉSZET - 2004
 16. AZ ÖRMÉNYEK BIBLIA-MŰVÉSZETE - 2004
 17. ETRUSZK, RÓMAI ÉS TOSZKÁNAI MŰVÉSZET - 2004
 18. ÓSI KÍNAI MŰVÉSZETEK - 2004
 19. SZIBÉRIA MŰVÉSZET - 2005
 20. MEZOPOTÁMIAI MŰVÉSZET - 2006
 21. MAGYAR SZENT KIRÁLYLÁNYOK EMLÉKE - 2007
 22. HUN-SZKITA MŰVÉSZET - 2008
 23. KELET-ÁZSIAI MŰVÉSZET - 2009
 24. KISÁZSIAI MŰVÉSZETEK - 2010

Ezt a munkámat két dédnagybátyám, Dobóczy Antal és Dobóczy Pál emlékének ajánlom, akik hősi halált haltak az I. Világháborúban.

